

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Tænkningsens filosofi – kritiske bemærkninger til Svend Brinkmann

Pahuus, Mogens

Published in:
Paradoks: tidsskrift for filosofi og teori

Creative Commons License
CC BY-NC 4.0

Publication date:
2022

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Pahuus, M. (2022). Tænkningsens filosofi – kritiske bemærkninger til Svend Brinkmann. *Paradoks: tidsskrift for filosofi og teori*. <https://paradoks.nu/2022/09/07/taenkningens-filosofi-kritiske-bemaerkninger-til-svend-brinkmann/>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tænkningens filosofi – kritiske bemærkninger til Svend Brinkmann

---

MOGENS PAHUUS

7. SEPTEMBER 2022

SVEND BRINKMANN VIL I SIN NYE BOG *TÆNK AFKLARE*, hvad tænkning er, og hvilken betydning tænkning som aktivitet har i vores tilværelse, og det har allerede skabt debat.¹

Og selvom jeg da gerne vil sige, at bogen – som samtlige andre bøger af Brinkmann – er velskrevet, meget klart disponeret og højst læseværdig, er dette dog ikke en anmeldelse af Brinkmanns bog, men netop en række kritiske bemærkninger til hans udredninger, som tjener til en klarlægning af tænkningens forskellige former. Han plæderer nemlig for, at vi helt generelt i vor tid bør give tænkningen en større plads, end den har i øjeblikket, og derfor har bogen da også fået undertitlen: *Til forsvar for et tankefuldt liv*.²

¶² Hvad angår spørgsmålet om, hvad tænkning er, kan man begynde med definitionen i *Den Danske Ordbog*, som præciserer, hvad vi alle på en mere ubevidst måde ved i forvejen, for enhver ved jo fra sig selv og andre og fra sit eget liv, hvad det er at tænke: At tænke er “at rette sin opmærksomhed mod noget bestemt og derved opnå en større grad af erkendelse eller forståelse”.³ Man kan dog her supplere definitionen med en klargøring af to forhold, som også Brinkmann gør det: Dels at det at tænke er at rette sig mod noget bestemt, og derfor taler vi om at *tænke over, om* eller *på* noget. Dels det forhold, at opmærksomhed betyder, at vi er til stede på en tålmodig og dvælende måde, altså er til stede på en aktiv, krævende og ansvarlig måde. Brinkmann taler her om den fuldt udviklede tænkning som en “refleksiv tænkning”, som han – med Dewey – forstår som “en aktiv, vedvarende og omhyggelig overvejelse af enhver opfattelse eller formodet form for viden i lyset af de grunde, der

støtter den, og de videre konklusioner, den fører til”.⁴ Eftersom tænkning altså er en krævende og en ansvarlig aktivitet, er det lettere ikke at tænke så meget, og derfor giver det mening at forsvare et mere tankefuldt liv. Hertil kommer naturligvis, at vi lever i et samfund, hvor “det er tilgængelighed, hastighed og nytteværdi, der prioriteres, frem for opmærksomhed, dvælen og tankefuldhed”.⁵

¶3 Så langt, tror jeg, alle vil være enige med Brinkmann. Men så kommer vi til det næste spørgsmål, nemlig spørgsmålet om, hvilken betydning det at tænke har – altså hvorfor vi skal være mere tankefulde. Her skelner Brinkmann mellem to former for tænkning, som har hver sin særegne betydning, og som kræver hver sin form for tankefuldhed. Tænkning kan dels bestå i *problemløsning*, dels i *skabelse af mening*.

¶4 Når det gælder *den problemløsende tænkning*, er der igen ingen tvivl. Alle mennesker løber i deres liv ind i oplevede besværligheder eller problemer, som trænger sig på, og som de gerne vil være fri for, og sådanne besværligheder slipper man af med gennem den problemløsende tænkning. Hvis man skal løse problemer, må man erkende virkeligheden, som den er, og denne erkendelse kræver dels en undersøgelse af denne virkelighed, dels en tænkning over, hvordan den kan ændres. Dette at undersøge virkeligheden og i den forbindelse også at tænke over, hvordan den kan forandres, er også hovedbestræbelsen i al videnskab, og derfor er den reflektive tænkning og den problemløsende tænkning helt central i videnskaberne, både i anvendt videnskab, dvs. en videnskab som er tæt forbundet med teknologi, og i grundvidenskaberne, hvor det alene drejer sig om erkendelse af verden, uden at man sigter mod løsning af praktiske problemer. Her, hvor det altså alene drejer sig om at erkende virkeligheden, kan man så sige, at man undersøger og udforsker virkeligheden, og at man her griber til tænkning, når man løber ind i intellektuelle eller teoretiske problemer: Man kender i forvejen til en

række mekanismer, hvormed man kan forklare mange begivenheder, men kommer så i den situation, at man står over for en begivenhed, der ikke kan forklares v.h.a. de kendte mekanismer, og man må så forsøge at tænke sig frem til en teori, der kan forklare denne begivenhed.

¶5 Brinkmann forstår den problemløsende tænkning ud fra filosofen Dewey og refererer også dennes skelnen mellem anvendt videnskab og grundvidenskab, men han skelner ikke direkte mellem praktiske problemer og teoretiske problemer. Han er først og fremmest optaget af, at den problemløsende tænkning har nyttekarakter eller har en instrumentel værdi. Han henviser dog senere til en videnskabskvinde, Marie Hammer, som har bedrevet grundforskning og har klarlagt, hvor mange arter af jordmider eller mosmider der findes, og som også har beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvorvidt kontinenterne engang har udgjort et sammenhængende jordområde, og i denne forbindelse priser han grundvidenskaberne for deres interessefrie og ikke-instrumentelle optagethed af at erkende verden, som den er.

¶6 MEN NU KOMMER VI TIL DEN ANDEN FORM FOR TÆNKNING: Den, der ikke søger at løse problemer eller at erkende verden, som den er (som grundforskning gør det), men som består i *skabelse af mening*.

¶7 Her bliver begreberne og redegørelserne mere uklare, tågede og paradoksale. Allerede udtrykket “skabelse af mening” er overraskende. For når det drejer sig om at erkende, handler det jo ikke om at skabe noget, men om at klarlægge og forståeliggøre noget som allerede foreligger og ikke skal skabes. Men her skelner Brinkmann – med Hannah Arendt – mellem erkendelse og tænkning og taler med hende om “den ikke-erkendende tænkning”,⁶ hvor denne består i “beundring, bekræftelse og bejaelse”, og hvor den “fører til dannelse

af mening”.⁷ Hele denne arendtske udtryksmåde udfoldes ikke for alvor og forbliver noget tåget. Spørgsmålet er, om man overhovedet kan fremstille Arendts redegørelse for tænkningen på en forståelig måde på så kortfattet vis.⁸ Hovedvægten lægges dog også på en anden tænker, nemlig den sene Heidegger, som også skelner mellem erkendelse og tænkning om end på en noget anden måde end Arendt. Denne skelnen er en del af hans kritik af det teknologiske i vor tilværelse, dette at vi i vor tilværelse ikke blot anvender midler og ressourcer (for ingen kan klare sig uden sådanne), men at vi i den vesterlandske kultur er kommet til at opfatte alting overhovedet, inklusive os selv, som en slags “stående ressourcer”, altså simpelthen lader verden fremstå som “Bestand” eller ressourcer, som vi kan tage i brug. Og derfor mener Heidegger, at det gælder om at udvikle en tænkning af en helt anden karakter: “en dvælende væren i verden – en kontemplativ væren – en tankefuldhedens eksistensform”, som “muliggør, at verden kan træde frem på ikke-instrumentel måde”.⁹ Vi skal “tænke for tænkningens egen skyld”. Her har man imidlertid på fornemmelsen, at Heideggers teknologi-filosofi kommer til at fremtræde som temmelig selvfølgelig i dette korte referat, selv om det belyses af et eksempel hentet hos H. Dreyfus. Og personligt må jeg indrømme, at jeg finder en mere overbevisende kritik af den instrumentalistiske og utilitaristiske tænkemåde hos Weber (med hans kritik af formålsrationalitetens jernbur), hos Adorno & Horkheimer (med deres teori om oplysningens dialektik, dvs. modsigelsesfyldthed) og hos Habermas (med hans teori om de forskellige fornufts- eller rationalitetsformer). Og jeg er videre usikker på, præcis hvad man ifølge Heidegger tænker over i denne kontemplative form for tænkning.

⁸ Brinkmann oversætter denne dunkle terminologi hos Arendt og Heidegger til det synspunkt, at det i denne anden form for tænkning gælder om at gøre sig “umiddelbart unyttige tanker om livet,

universet og det retfærdige samfund”. Man skal i denne tænkning overveje de “fundamentale spørgsmål”, som han med en moderne tænker som Zena Hitz beskriver som spørgsmål som: “Hvori består menneskelig lykke, universets skabelse og natur, hvorvidt mennesket er en del af naturen, og hvordan et retfærdigt samfund kan være muligt”.¹⁰ Med endnu nogle formuleringer gælder det om at nå frem til “fordybelse i verden uden for en selv”¹¹ og “at dvæle ved verden, naturen, udtrykke sig kunstnerisk” og alt i alt “være en glad amatør”.¹² Og lidt mere udførligt: Det gælder om at udvikle “de former for tænkning, der udviser egenverdi, og hvor man som tænken- de menneske har mulighed for at skabe mening ved at knytte tanken til de evige spørgsmål om liv og død, personlig identitet og det retfærdige samfund”.¹³

9 Her mener jeg, at Brinkmann (og mere eller mindre også Heidegger og Arendt) kommer til at tale om meget forskellige forhold, og at det derfor gælder om at skelne mellem forskellige former for tænkning. Brinkmann taler her sammenfattende om den eksistentielle form for tænkning, men jeg mener, det er klagørende at skelne mellem fire former for en sådan tænkning, fordi man her har helt forskellige holdninger til det, man tænker om, og helt forskellige typer af begrundelse for at mene det, man gennem denne tænkning kommer frem til.

10 *For det første* må man fastholde, hvad vi allerede har været inde på, at der findes en form for “fordybelse i verden uden for en selv”, som er af videnskabelig karakter, nemlig af grundforskningsmæssig art. Og når det gælder spørgsmål som “universets skabelse og natur”, forekommer det indlysende, at der kun findes én vej til en erkendelse heraf, nemlig den videnskabelige. Brinkmann henviser også til en række “at-heder”, som den ikke problemløsende tænkning skal beskæftige sig med, og som opregnes af Steen Nepper Larsen: at vi er indfældet i sproget, historien, det sociale og egen-

kroppen, og at vi – evolutionært – er indfældet i naturen og dog samtidig er på en sådan afstand af den, at vi skal tage stilling til denne indfældethed.¹⁴ Skal man beskæftige sig med sådanne spørgsmål, er videnskaberne samt filosofien om mennesket (den filosofiske antropologi) uomgængelige og rummer den eneste duelige form for tænkning.

¶II *For det andet* mener jeg, at der findes en særegen form for tænkning, som skal til for at komme til erkendelse af tilværelsen, og det vil igen sige, hvordan vi må forstå os selv og andre på det fundamentale plan (forstå hvad et menneske er) og i forlængelse heraf at forstå, hvad det kommer an på i vores egen personlige tilværelse, altså for at få vort liv til at lykkes (livsfilosofisk tænkning), og for videre at få tilværelsen med de andre til at lykkes (etisk tænkning) og endelig for at få samfundslivet til at lykkes (politisk tænkning). Her kan man måske endog skelne endnu mere, nemlig mellem (1) det metafysiske eller ontologiske spørgsmål om den menneskelige natur, som kræver både videnskabelige og filosofiske tilgange, (2) spørgsmålet om det gode liv, som man beskæftiger sig med i filosofien og i kunsten, og som givetvis er et af de evige spørgsmål, for så vidt som det er tvivlsomt, om man her kan forvente enighed på tværs af kulturer, og (3) spørgsmålet om det etiske og det politiske, hvor vi i højere grad kan betjene os af almengyldige argumenter. På forskellig vis har man på alle disse tre områder brug for en undersøgelse og en tænkning, som vi alle bedriver i vort dagligliv, og som vi kan søge hjælp til afklaring af i vore traditioner, i vor kunst og litteratur, i humaniora (ikke bare i psykologi, men også i litteraturvidenskab og historievitenskaber) og samfundsvidenskaberne (sociologi og politologi) og i filosofien om mennesket og i den praktiske filosofi. Her kan vi også bruge de tankeeksperimenter, som Brinkmann gør et stort nummer ud af i sin bog, for de drejer sig alle sammen om spørgsmålet om, (1) hvordan vi må forstå mennesket og det gode liv (om mennesket er egoistisk

og lyst-styret eller også kan lade sig lede af fx etiske idealer, jf. Gyges-eksemplet, om det videre er styret af indre og ydre påvirkninger eller har selvbestemmelse, jf. eksemplet med Buridans æsel, om det er oplevelserne, der er det eneste ideal for det vellykkede liv, jf. eksemplet med oplevelsesmaskinen, og om den personlige identitet består i erindring, jf. teletransportations-eksemplet), (2) om den rette etiske handlen (*trolley*-eksemplet), og (3) om det retfærdige samfund (eksemplet med uvidenhedens slør).

¶¹² Om denne form for tænkning må man imidlertid sige, at den faktisk har problemløsningskarakter. Når Brinkmann i sin beskrivelse af den ikke-problemløsende form for tænkning skriver, at det i denne form for tænkning ikke kun handler om “intelligens, mønstergenkendelse og evnen til hurtigt at finde et facit, men om livserfaring og dømmekraft”,¹⁵ har han helt ret, men han har ikke ret i, at en sådan form for tænkning ikke er problemorienteret. Det drejer sig jo her om menneskeligt-samfundsmæssige problemer, hvor en løsning af problemerne gennem bl.a. denne type tænkning vil bidrage til mindre lidelse og mere vellykkede livsforløb og mere vellykkede samfund. Der er her brug for en tænkning, som ganske vist ikke er instrumentel, men som ikke desto mindre har problemløsningskarakter.

¶¹³ *For det tredje* findes der så en form for tænkning, som har karakter af kontemplation, og som er karakteriseret ved en dvælende måde at være til på. De fleste mennesker kender til den form for det dvælende, som har karakter af det at betragte. Man kan sanse og opleve omgivelserne og ikke mindst naturen og det levende på en dvælende måde, hvor vi betragter eller anskuer tingene, idet vi lægger mærke til farver, former, det atmosfæriske (lys/mørke, tørhed/væde, stilhed/larm etc.), og hvor vi glæder os over tingene, som de er, glæder os over dem i deres rigdom og fylde og variation, og hvor vi faktisk også knytter os til dem og forbinder os med dem

og dermed skaber hjemlighed og rodfæstethed. Denne form for betragtning kan man kombinere med en form for tankemæssige betragtninger, hvor man tankemæssigt dvæler ved tingene, men denne form for det dvælende er ikke så almindelig som den sansemæssige og oplevende form for det dvælende. Det ser ud til, at det er denne form for betragtning og tankemæssige betragtninger, som både Heidegger og Arendt har i sigte, og som også Brinkmann tænker på, når han opfordrer til at være til på en dvælende måde, men som de alle tre ikke klart adskiller fra de to førnævnte former for tænkning (den grundvidenskabelige og den værdimæssige).

¶14 Det er klart, at en sådan form for sansemæssig og oplevende betragten i høj grad ligger til grund for kunsten, jf. at Brinkmann også taler om “at dvæle ved verden, naturen, udtrykke sig kunstnerisk”.¹⁶ Men her gør han ikke opmærksom på, at en sådan dvælen, som resulterer i, at man udtrykker sig kunstnerisk, først og fremmest har karakter af sansemæssig opleven og betragten og ikke så meget af en tankemæssig gøre sig betragtninger. Det afgørende i det kunstneriske er jo en kropsligt-emotionel form for erkendelse, hvor vi modtager indtryk af vor omverden og af de andre, som vi så skal forsøge at udtrykke på en sådan måde, at vi i udtrykket formidler den bevægethed og stemthed, som ligger i indtrykket, og som derfor kræver, at vi giver udtrykket en kunstnerisk form for netop at kunne formidle denne bevægethed. Også i dagliglivet er vi jo i stand til at udtrykke vore oplevelser og indtryk på en mere eller mindre kunstnerisk måde – ved hjælp af fortællinger med en særegen struktur, ved hjælp af billeder og metaforer og ved hjælp af gestik og andre former for kropslige udtryk.

¶15 *For det fjerde* findes endelig også en form for en dvælen af tankemæssig art, som har karakter af en undrende forholden sig, hvor man ikke så meget undrer sig over noget bestemt, som man er til stede i en beundrende form for undren, hvor man – som i salmen “Op

al den ting” af Brorson – er åben for og selvforglemmende optaget af det rige og mangfoldige i ens omverden, og hvor man på tilsvarende vis er åben for og optaget af andre mennesker i al deres mangfoldighed og i deres forunderligt varierede og nyskabende optræden, hvilket også indebærer en betænkksomhed i forhold til den måde, man påvirker andre mennesker på, ved det man gør. Der er ingen tvivl om, at det er noget af dette, Arendt har i tankerne, når hun taler om tænkning som forskellig fra erkendelse. Hvor man så må tilføje, at det dog alligevel også – og efter min mening i høj grad – har noget med erkendelse at gøre. Blot erkender man ikke her enkelte konkrete forhold, men hele dimensioner i den menneskelige tilværelse. Det er det, der forklarer, at det tyske “denken” har noget med “danken” at gøre, for en af de dimensioner, der på denne måde kan afdækkes, er den rige verden og mellem menneskelige verden, som vi ikke har os selv at takke for, men som bliver os til del, hvis vi i sansning og tænkning åbner os for den. På denne måde kan man få adgang til dimensioner, som nogle ville kalde religiøse eller af guddommelig art, for man kan her erfare, at man kan finde opfyldelse af sin sjæls højeste og dybeste længsler, ikke i det overnaturlige og oversanselige, men i det, der er, altså i det jordiske.

¶¹⁶ BRINKMANN ARGUMENTERER I SIT FORSVAR FOR ET (MERE) tankefuldt liv dels for, at det at tænke er en vigtig del af det lykkelige liv (kapitel 3), dels at det at tænke er en vigtig del af et menneskes dannelse (kapitel 4).

¶¹⁷ Hvad angår lykken citerer Brinkmann den franske filosof Badiou for, at “det at tænke mod strømmen, i sandhedens tjeneste, langt fra at være den ufrugtbare og nyttesløse øvelse, som du forestiller dig dette er, faktisk er den korteste vej til et sandt liv, der, når det eksisterer, udgør en enestående lykke”,¹⁷ og han citerer videre både filosoffer som Arendt og Harry Frankfurt og forfatteren Karl Ove

Knausgård for tilsvarende udsagn om forholdet mellem tænkning og lykke, og han formulerer sit eget syn på denne sammenhæng således: “Tankefuldheden kan i princippet når som helst skabe undren, ærefrygt og badiouisk lykke, når den i glimt frigør os fra tiden og os selv”.¹⁸ Jeg mener, at tankefuldhed for *nogle* mennesker kan udgøre en vigtig del af deres lykke, men jeg mener også, at der er *mange* mennesker, for hvem der findes andre former for det dvælende forhold (fx den sansemæssigt-oplevende), som er mere betydningsfulde. Måske er den for de fleste mennesker mest betydningsfulde form for dvælen den form for nærvær med hertil hørende tænkning, som findes i samspillet med og især i samtalen med de mennesker, man kender og holder af. Og det er for øvrigt også noget, Brinkmann selv er opmærksom på, selvom han ikke nævner dette forhold i sin behandling af den dvælende form for tænkning. På omslaget til bogen citeres nemlig en meget smuk passage herom, som jeg gerne vil viderebringe her: “Måske er det allermost fundamentale, der er at sige om tænkningen, at den bygger på samtale. Selv den ensomme tænkning, hvor man er fordybet i egne spekulationer, er en samtale”. Og så vil jeg her citere videre, for i det følgende kommer Brinkmann ind på det forhold, at vi aldrig styrer vor egen tænkning, men her er overladt til noget dybere i os selv, som er aktivt, og som giver en indfald og nye ideer (sådan som også Sokrates erfarede, at han blev tiltalt af og ledet af en *daimon*): “Al tænkning er dialogisk og kommer til én, så man kan svare. Man kan gå ind i tænkningen og respondere, men man kan i en vis forstand ikke vide, hvad det næste indspark bliver i dialogen – heller ikke selv om man bare går og tænker selv. Man kommer bag på sig selv i tænkningen, og det er både det mystiske og vidunderlige ved den”.

¶¹⁸ Hvad angår dannelse har Brinkmann en god og prisværdigt kort og markant definition af dannelse som “højnelse til humanitet gennem kultur”,¹⁹ og kultur forstås her bredt som ikke bare traditioner

og finkultur, men som omfattende “alle steder, hvor den rene instrumentalisme kan ophæves – i tænkning og i leg, i kærlighed og i hobbies”.²⁰ At kultur altså “ikke kun er et intellektuelt forehavende”, men omfatter “videnskabelig, kunstnerisk, håndværksmæssig eller arbejder-kultur”. At dannelse videre er det samme som at nærme sig verden “nysgerrigt, legende, modtagende og taknemmeligt”.²¹ Her kunne man måske nok have fremhævet den form for tænkning, som er af etisk og politisk (og til dels livsanskuelsesmæssig) karakter som den mest betydningsfulde for dannelsen. Det er den form for dannelse, som vi plejer at kalde “opdragelse til demokrati”, som også som noget helt centralt rummer en opdragelse til at tænke selv og på den måde nå frem til den myndighed, som også ifølge Kant (der også citeres) er oplysningens mål.

¶¹⁹ MIT HOVEDPUNKT I DISSE KRITISKE BEMÆRKNINGER TIL Brinkmanns bog har været betimeligheden i og nødvendigheden i at opdele den anden hovedform for tænkning, den eksistentielle, i de fire former, som er nævnt ovenfor. Jeg har dog også yderligere tre mindre kritikpunkter.

¶²⁰ *For det første* bruger Brinkmann undertiden et meget bredt begreb om den form for tænkning, som skaber mening. I forbindelse med omtalen af Heideggers begreb om tænkning taler Brinkmann om, at det at tænke for tænkningens egen skyld er det samme som at “lade dem [altså tankerne] vandre uden ydre formål, undre sig over verden, fordybe sig i livets gåder”,²² og senere taler han mere selvbiografisk om, at tænkning som meningsdannelse (altså den ikke-problemløsende tænkning) “er beslægtet med dagdrømmeri og det at falde i staver”.²³ Han beretter selv om, hvordan han som dreng kunne ligge i timevis på gulvtæppet og “bare lade tankerne vandre. I mit hoved fortalte jeg historier til mig selv og drømte om at blive opdagelsesrejsende – det var tænkning som glædesfyldt

dagdrømmeri”.²⁴ Efter min mening er dagdrømmeri nærmest det modsatte af det at tænke. Dagdrøm bygger nemlig på den passive form for fantasi, hvor man vender sig bort fra virkeligheden og forfalsker denne i stedet for at erkende den, som den er. Brinkmann nævner i begyndelsen af bogen, at vi er kommet til at bruge udtrykket “jeg tænker” om det at synes noget, og her afviser han, at der er tale om tænkning, for hvad, man synes, kan variere fra situation til situation og er ofte en helt ubegrundet “synsning”. Men derfor må man også sige, at dagdrømmeri i endnu mindre grad er tænkning.

¶²¹ *For det andet* – og i forlængelse af det første punkt – mener jeg, at tænkning, for at kunne være tænkning, altid må sigte mod erkendelse og forståelse. Brinkmann har ret i, at tænkningen kan beskæftige sig med de evige spørgsmål, altså de spørgsmål som tages op i hver generation, fordi det ikke er muligt at nå endegyldige svar. Men jeg mener, at også i tænkningen over disse spørgsmål søger man faktisk at komme dybere og dybere i forståelse og erkendelse. Man søger bestandig videre – mod en større klarhed, mod en bedre oversigt og mod en dybere sammenhæng. Det gælder i øvrigt for enhver form for erkendelse eller forståelse – ikke bare den eksistentielle, men også den videnskabelige – at den aldrig er fuldendt. Man kan altid gå videre og dybere i sin erkendelse.

¶²² Man kan forstå Brinkmanns karakteristik af den eksistentielle tænkning som en tænkning, der skaber mening, som en påstand om, at vi i denne tænkning søger sammenhænge, men jeg vil her, som allerede antydte, mene, at sammenhænge i højere grad er nogle, der opdages og erkendes som foreliggende, end det er nogle, der skabes.

¶²³ *For det tredje* er jeg lidt skeptisk, hvad angår en tænkning, der har sit ophav i tankeeksperimenter. Med undtagelse af to eksperimenter (*uvidenhedens slør* og *Buridans æsel*) mener jeg, at de andre tankeeksperimenter tager udgangspunkt i så urealistiske forhold, at det knap nok giver mening at tænke over og tage stilling til de

spørgsmål, de rejser. Jeg ved nok, at en del angelsaksiske filosoffer sætter denne tænkemåde højt, bl.a. Derek Parfit (som er den filosof, der har formuleret og behandlet teletransportations-eksperimentet), som af Brinkmann karakteriseres som genial, men jeg tillader mig at være af en anden mening, selv om jeg sagtens kan se, at Parfit er langt mere intelligent end jeg. Nok er der en pointe i at kombinere logik og fornuft med fantasi,²⁵ og det er også en god idé at “at afprøve forskellige hypotetiske scenarier i tænkningen for på den måde at vurdere, hvad erkendelse, retfærdighed eller den gode handling er”,²⁶ ligesom det er en god idé med en “afselvfølgeliggørelse, hvor man ikke tager det givne for givet, men tillader sig at forestille sig, at det kunne være anderledes, og undrer sig over, hvordan det er blevet, som det er”,²⁷ men man kan her – efter min mening – komme til at tænke ud i det blå og ende i frugtesløse spekulationer, hvis ikke man betjener sig af det, Løgstrup kalder “en aktivt komponerende fantasi”, eller af det, marxister har kaldt “konkrete utopier” – i modsætning til rene utopier, altså hvis ikke man holder sig til det realistiske.

¶²⁴ Sammenfattende vil jeg om disse tre sidste spørgsmål sige, at både dagdrømmeri, fri fantasien uden at søge at erkende og forestillinger af *science fiction*-agtig art efter min mening har meget lidt at gøre med *omtanke*, med *betænksomhed*, med *eftertænksomhed* og med *tankefuldhed* – kort sagt med alle de dyder, Brinkmann med rette er optaget af at fremme.

Noter

1. Matthias Dressler-Bredsdorff, “Bør vi glemme Svend Brinkmann?”, *Politiken*, 25. august 2022, <https://politiken.dk/kultur/boger/art8922371/Bør-vi-glemme-Svend-Brinkmann>.
2. Svend Brinkmann, *Tænk. Til forsvar for et tankefuldt liv* (Gyldendal, 2022).
3. Brinkmann, *Tænk*, 34.
4. Brinkmann, *Tænk*, 41.

5. Brinkmann, *Tænk*, 63.
6. Brinkmann, *Tænk*, 128.
7. Brinkmann, *Tænk*, 129.
8. Her må man nok søge til fyldigere fremstillinger som fx en bog af min datter Anne Marie Pahuus: *Hannah Arendt* (Anis, 2006).
9. Brinkmann, *Tænk*, 61.
10. Brinkmann, *Tænk*, 97.
11. Brinkmann, *Tænk*, 102.
12. Brinkmann, *Tænk*, 105.
13. Brinkmann, *Tænk*, 169.
14. Brinkmann, *Tænk*, 178.
15. Brinkmann, *Tænk*, 38.
16. Brinkmann, *Tænk*, 105.
17. Brinkmann, *Tænk*, 92.
18. Brinkmann, *Tænk*, 96.
19. Brinkmann, *Tænk*, 116.
20. Brinkmann, *Tænk*, 134.
21. Brinkmann, *Tænk*, 132.
22. Brinkmann, *Tænk*, 15.
23. Brinkmann, *Tænk*, 35.
24. Brinkmann, *Tænk*, 13.
25. Brinkmann, *Tænk*, 20.
26. Brinkmann, *Tænk*, 20.
27. Brinkmann, *Tænk*, 55.

Artiklen blev bragt i Paradoks – Tidsskrift for filosofi og teori